

PROF. DR. STASYS VĖLYVIS TEISĖS MOKSLE IR TEISINĖJE EMPIRIKOJE
Juozas Žilys *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
 Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
 Telefonas 2714546
 Elektroninis paštas ktk@mruni.lt*

Pateikta 2008 m. kovo 12 d., parengta spausdinti 2008 m. kovo 21 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjami kai kurie teisės mokslo raidos, teisėkūros ir teisės funkcionavimo socialinėje tikrovėje klausimai Lietuvoje į visa tai žvelgiant per prof. dr. Stasio Vėlyvio veiklą teisės moksle ir teisinėje empirikoje. Atkreipiamas dėmesys į mokslines aktualijas, kurias savo darbuose nagrinėjo prof. dr. S.Vėlyvis, apie jo pedagoginę veiklą. Straipsnyje siekiama bent bendrais bruožais parodyti, kaip buvo kuriami Lietuvos Respublikos tautos ūkio teisiniai pagrindai atkūrus Lietuvos valstybingumą, pabrėžiamos individualių žmonių pastangos kuriant ir stiprinant visuomenės, valstybės funkcionavimo teisinį apibrėžtumą. Atskirai apžvelgiamos civilinio proceso teisės problemos, kurias pastaraisiais metais analizuoja prof. dr. S.Vėlyvis ir kiti šios srities mokslininkai teisininkai.

Pagrindinės sąvokos: civilinis procesas, civilinė teisė, teismas, romėnų teisė.

iš asmeninio archyvo

Prof. dr. Stasys Vėlyvis

Visiems, pasiryžusiems vertinti socialinius reiškinius, kurie neatskiriama susiję su teisės kultūra ir jos veikimo arealu, yra keli pasirinkimo variantai. Galima apskritai samprotauti apie tai, kas vyko ar tebevyksta visuomeniniame gyvenime, bandyti išvelgti kai kurias socialinio vyksmo dėsningumus ar atsitiktinumus. Tokios pozicijos laikantis galima abstrahuotis nuo konkretybių. Toks žvilgsnis į socialinį gyvenimą yra vertingas, tačiau ir rizikingas tuo atžvilgiu, kad apibendrinimai, kuriuos ryžtamasi formuluoti, gali būti netikslūs, neapimantys viso to, kas sudaro socialinės raidos turinį, t. y. objektyvių ir subjektyvių faktorių visumą. Yra ir kitas būdas, kai staigesni ar lėtesni socialiniai pokyčiai vertinami per konkrečių reiškinių faktų, individualių žmonių veiklos ir pastangų prizmę. Pasirinkus tokį būdą, nors ir atsiranda prielaidų visapusiškiau atskleisti socialinių reiškinių vientisumo ar prieštaravimo įvairovę, tačiau iškyla perdėm subjektyvaus vertinimo pavojus. Ypač tai aktualu, kai pasiryžtame rašyti apie žmones, jų siekius, darbus, jų vaidmenį kūryboje ar pragmatiškajame pasaulyje. Visada, kai imamės tokios atsakingos misijos, negalima negalvoti apie tai, ar neužmiršime paminėti mums ir jiems svarbių faktų, ar rašinyje išreikštos mintys atspindės tikrąsias žmogaus gyvenimo prasmes, lū-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius.

kesčius, dvasinę aurą, kuri visada yra tik individuali ir todėl nepakartojama.

Beje, galima rinktis ir kitą variantą, kai apibūdinant mokslininką, pedagogą pasitelkiama vadinamoji „akademine“ stilistika. Tokiais atvejais galima apsiriboti reiškiniais, faktų, žmogaus darbų konstatavimu. Negalima sakyti, kad ir šis būdas nepriimtinas, tačiau žmogaus socialinio buvimo visavertiškumas, koks jis bebūtų reikšmingas, taip pat gali likti neatskleistas.

Šiais samprotavimais pradėdami straipsnį apie prof. Stasio Vėlyvio mokslinę, pedagoginę, visuomeninę veiklą suvokiame, kad tokio pobūdžio darbe tiesiog neįmanoma pasiekti visiškos pilnatvės. Tačiau ir šiuo atveju bent jau sieksime parodyti konkretaus žmogaus darbus, propaguojamas teisinės kultūros vertybes atsižvelgdami į socialinio gyvenimo konkrečių aplinkybių visumą.

Prof. dr. S. Vėlyvis gimė 1938 m. kovo 13 d. Varėnoje. Baigęs vidurinę mokyklą 1957 m. įstojo į Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Dar būdamas studentu 1960 m. pradėjo dirbti Vilniaus miesto tuometinio Tarybų rajono liaudies teismo posėdžių sekretoriumi. Vieniems metams (1961–1962) buvo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedros vyr. laborantu.

1962 m. baigė teisės studijas ir buvo paskirtas Civilinės teisės ir proceso katedros asistentu, o nuo 1964 m. rugsėjo 1 d. – Civilinės teisės ir proceso katedros dėstytoju, vyr. dėstytoju (nuo 1965 m. vasario 19 d.). 1965–1968 metais S. Vėlyvis studijavo Maskvos universiteto Teisės fakulteto aspirantūroje, ją baigė 1971 m. 1972 m. apgynė teisės mokslų kandidato disertaciją, kurioje nagrinėjo civilinio proceso problemas¹. Baigęs studijas aspirantūroje vėl grįžo į Teisės fakulteto Civilinės teisės ir proceso katedrą, kurį laiką formaliai buvo Baudžiamosios teisės ir proceso katedros etatų sąrašuose. 1974 metais pradėjo eiti docento pareigas, o docento pedagoginis vardas buvo suteiktas 1976 metais². 1986–1987, 1989–1991 metais ėjo Civilinės teisės ir proceso katedros vedėjo pareigas.

Akivaizdu, kad S. Vėlyvio jaunystė, mokslinės pedagoginės veiklos pradžia ir branda susijusi su Vilniaus universiteto Teisės fakultetu. Čia parengti pirmieji mokslo darbai, kaupia, tobulinta pedagoginio darbo partitės.

S. Vėlyvio teisininkų karta (doc. K. Lapinskas, doc. S. Stačiokas, prof. E. Palskys, prof. I. Nekrošius, doc. V. Nekrašas, vyr. dėst. S. Dvareckas, prof. A. Marcijonas, doc. A. Cirtautas, prof. P. Kūris, prof. V. Pavilionis, prof. M. Maksimaitis) tartum ženklino Vilniaus universiteto Teisės fakulteto pokarinio laikotarpio pabaigą ir naujo tarpsnio pradžią. Nors tuo metu buvo ribojama akademinė laisvė, galimybė laisvai ir atvirai plėtoti mokslinę diskusiją, sukurta mokslui draudžiamų zonų sistema [1, p. 72], tačiau padėtis pamažu keitėsi. Atsirado daugiau mokslo darbų pasirengusių žmonių, plė-

tėsi mokslinių kadrų rengimas, vis dažniau buvo ginaomos mokslo kandidatų disertacijos, o nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios galima kalbėti apie pasiektą tam tikrą mokslinio darbo brandos lygį [1, p. 72]. Neskelbiamose mokslinėse polemikose vis dažniau buvo peržengiamos marksistinėje lenininėje teorijoje nubrėžtos valsybės, teisės ir jų sąveikų sampratos ribos.

Nesuklysimė sakydami, kad S. Vėlyvio ir kitų jo kartos žmonių brendimui didelę įtaką darė tuo metu Teisės fakultete dar darbavęsi prieškarinės Lietuvos teisinės kultūros atstovai prof. J. Žeruolis, doc. A. Žiurlys³, doc. A. Klimka ir kiti. S. Vėlyvis, prisimindamas doc. A. Žiurli, teigia, kad „Norint nešališkai ir politiškai neangažuotai įvertinti žmogaus darbus, jo kūrybą, būtina į jo asmenybę, jo mokslinį palikimą pažvelgti to meto, tos epochos, kurioje jis dirbo, kūrė, žmonių akimis. Tik tas požiūris gali apsaugoti ir neleisti atsidurti tokiose pozicijose, kai dažnai nepagrįstai kaltinome vieną ar kitą teisininką, dirbusį ir kūrusį pokario Lietuvoje ir nesugebėjusį aktyviai pasipriešinti egzistavusiam režimui, kartu „nieko gero“ savo darbu ir kūryba nedavusiu visuomenei“ [2, p. 149].

Prisiminęs šias asmenybes savaime maštai apie praeities ir dabarties sąsajas, kurios tartum byloja apie tai, kad socialiniame gyvenime nėra akivaizdžiai nubrėžtų ribų, ženklinančių praeities ir dabarties atskirtį. Žvelgdamas į šių dienų teisės kultūros aplinką, teisės mokslą ir kitus teisinius reiškinius bei gretindamas visa tai su praeitimi įsitikini, kad minėtų mokslininkų pedagogų poveikis teisinės kultūros raidai yra akivaizdus. Jis regimas tų žmonių, kurie buvo prof. J. Žeruolio, doc. A. Žiurlio, doc. A. Klimkos klausytojai, teisinėje veikloje, turėjusiais progą suvokti išmintį, įgytą tiesioginėmis patirtimis, išgyventomis netekus Lietuvos valstybės, paneigus tradicines Tautos ir žmonių puoselėtas vertybes, tragiškas socialinio gyvenimo transformacijas.

Nuo septintojo dešimtmečio pabaigos ir aštuntojo dešimtmečio pradžios Vilniaus universiteto Teisės fakultete didėjo mokslininkų pedagogų skaičius, skaitytąją ėmė pasiekti teisinės problematikos monografijos, ėmė reikštis nauji pretendentai įgyti mokslų daktaro laipsnį, teisę studijuojančiam jaunimui buvo parengti originalūs teisinių disciplinų vadovėliai [1, p. 72].

Dabar, kai vertinama tarybinio laikotarpio socialinių mokslų, ir konkrečiai – teisės mokslo, padėtis, tradiciškai dėmesys atkreipiamas į šių mokslų raidos dviprasmiškumą ir prieštarumą. Galima sutikti su prof. S. Vanseviciaus nuomone, kad „valstybės ir teisės klausimais parašytus darbus reikia vertinti dvejopai. Viena vertus, rekomendacijos, skirtos stiprinti valdymo sistemą, reiškia dar labiau pajungti visuomenę biurokratiniam diktatoriškam partiniam ir tarybiniam aparatui ir paversti paklusniais įsakymų vykdytojais. Antra vertus, valdymo organų darbo trūkumų atskleidimas sudaro galimybę teisingai išnagrinėti tikrąjį partinio ir tarybinio aparato esmę ir paskirtį. Visuose darbuose, atmetus tuš-

¹ Lietuvos mokslo taryba 1993 m. kovo 26 d. nostrifikavo socialinių mokslų daktaro laipsnį.

² Lietuvos mokslo taryba 1993 m. kovo 26 d. nostrifikavo docento pedagoginį vardą.

³ Apie šį iškilų teisininką plačiau žr.: Alfonsas Žiurlys – teisininkas, pedagogas, mokslininkas. Buvusių bendradarbių, studentų, artimųjų ir giminių prisiminimai. Sudarė Kostas Kaukas. Klaipėda: DRUKA, 2006. 85 p.

čias ideologines deklaracijas ir citatas, surinkta faktinė medžiaga leidžia objektyviai išnagrinėti tikrąją buvusią socialinę, ekonominę, politinę ir teisinę Lietuvos visuomenės padėtį“ [3, p. 27, 28].

Negalima nepastebėti ir to, kad skirtingų teisės mokslo sričių ideologizacija buvo skirtinga. Valstybės ir teisės teorijos, istorijos, politinės teorijos disciplinose neišvengta vadinamojo „klasinio“ valstybės ir teisės kilmės aiškinimo, marksistinės doktrinos, o tokiose srityse kaip civilinė teisė, civilinio proceso teisė buvo prielaidų vadovautis ir kitokiomis teisės vertybėmis, perimtomis iš romėnų-germanų teisės tradicijos ir kultūros. Civilinėje teisėje, nors ir nebuvo pripažinta privatinė teisė, tačiau tradicinių civilinės teisės institutų įtaka buvo akivaizdi. Vilniaus universitete dėstant romėnų civilinę teisę, studijuodami lotynų kalbą studentai turėjo galimybę pažinti ir kitą teisę, kuri istoriškai formavosi Europoje ir kuri buvo plėtojama universitetinėse studijose⁴.

Aštuntajame dešimtmetyje atsirado galimybių mokslininkams išvykti stažuotis ne tik į Rytų ir Vidurio Europos vadinamąsias socialistines šalis, bet ir į Vakarų Europą. S. Vėlyvis beveik vienerius metus (1974 09 01–1975 06 30) stažavosi Prancūzijos Sorbonos universitete, galėjo visapusiškiau pažinti romaniškosios teisės genezę, vakarietiškoji universitetinių teisės studijų ir bendrąją demokratinę kultūrą. 1982–1983 metais buvo Maskvos valstybinio pedagoginio M. Torezo užsienio kalbų instituto portugalų kalbos kursų klausytoju, o 1987–1988 metais dirbo Angolos Liaudies Respublikoje – ėjo Luandos universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės katedros profesoriaus pareigas.

Pirmoji S. Vėlyvio mokslinė publikacija buvo paskelbta 1966 metais tuometinio Leningrado universiteto mokslo leidinyje [4], kai jis studijavo Maskvos universiteto aspirantūroje. Straipsnyje analizuoti klausimai, susiję su mokslinėmis teismų praktikos problemomis, kai ieškinys civiliniame procese paliekamas nenagrinėtas. Straipsnyje autorius ne tik nurodė teorines šių teisinių santykių reglamentavimo problemas, bet ir išreiškė kritišką savo poziciją dėl galiojančių teisės normų veiksmingumo, teisminės praktikos nagrinėjant tokio pobūdžio civilines bylas. Panašios teisinės aktualijos nagrinėtos ir kitame straipsnyje, kuriame atkreiptas dėmesys, kad teismai paprastai neišsiginėja į tas sąlygas, kurioms esant įstatymas leidžia palikti bylą nenagrinėtą ieškovui arba abiem šalims neatvykus į teismo posėdį. Autorius teigė, kad nagrinėjantis bylą teismas turi itin kruopščiai išsiaiškinti visas aplinkybes, kodėl šalis neatvyko į teismą, ar atsakovas sutinka su tokia bylos baigtimi. Pabrėžė, kad bylų baigimas nepriėmus sprendimo iš esmės yra svarbus civilinio proceso institutas, o nuo jo teisingo taikymo priklauso piliečių teisių ir teisėtų interesų apsauga [5].

Vėliau paskelbtuose straipsniuose gvildentos teorinės ir praktinės problemos, kurios pasitaikydavo nagrinėjant bylas teismuose dėl piliečių pripažinimo nežinia

kur esančiais ir paskelbimo mirusiais [6]. Straipsniuose pabrėžiama, kad tokios bylos turi būti sprendžiamos labai kruopščiai, nes pirmosios instancijos teismas priima galutinį ir nekvestionuojamą sprendimą. Šios kategorijos bylų nagrinėjimo sudėtingumą autorius siejo su tokiais socialiniais reiškiniais kaip karo ir pokarinė suirutė, sunkios ekonominės gyvenimo sąlygos, nusikalstamumas ir kitais.

Civilinio proceso teisės problemas S. Vėlyvis nuosekliai nagrinėjo daugelyje kitų publikacijų. Štai atkreipdamas dėmesį į civilinio procesinio veiksnio instituto reikšmingumą mokslininkas ypač pabrėžė, kad teismas labai atsakingai turi įvertinti visas bylos aplinkybes, o priimdamas sprendimą privalo užtikrinti, jog nebūtų pažeista viena iš pagrindinių teisių, t. y. teisė į teisminę gynybą. Būtina visapusiškai nustatyti, ar tikrai besikreipiantis asmuo neturi civilinio procesinio veiksnio, kuris turi atitikti civilinį materialinį veiksnumą, apibrėžtą Civilinio kodekso normų. Atkreipiamas dėmesys, kad teisinis reguliavimas yra nenuoseklus, o teismai neatskiria atvejų, kai į teismą teisminės gynybos kreipiasi neveiksnus asmuo, ir kai besikreipiantis asmuo veiksnumą prarado priėmus pareiškimą. Autorius siūlė plėsti teismo prerogatyvas ir suteikti teisę savo iniciatyva iškelti bylą dėl ieškovo (pareiškėjo) pripažinimo neveiksniumu [7].

Atkreipęs dėmesį į tai, kad to meto civilinio proceso įstatymuose buvo įtvirtinta nuostata, jog šalių dalyvavimas teismo posėdyje paprastai nelaikomas būtinu, S. Vėlyvis teigė, jog šia teise šalis privalo naudotis sąžiningai, o pažeidus šį principą turi atsirasti nepalankios procesinės pasekmės. Buvo išitikinęs, kad įstatymo numatyta galimybė palikti ieškinį nenagrinėtą, jeigu į teismo posėdį pakartotinai be svarbių priežasčių neatvyksta ieškovas, pažeidžia kitos šalies – atsakovo interesus. Siūlė keisti teisinį reguliavimą ir nustatyti, kad tokiam procesiniam veiksmui turėtų pritarti ir teismo posėdyje dalyvaujantis atsakovas [8].

Keletą straipsnių S. Vėlyvis paskyrė bylų civiliniame procese tapatingumo problemai [9]. Juose buvo analizuojama, kokiais kriterijais remiantis turi būti nustatoma, kad bylos yra tapatingos. Vienas šių elementų – ieškinio pagrindas. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad ieškinio pagrindo tapatingumą ypač sudėtinga nustatyti ginčiuose, kylančiuose iš tęstinio pobūdžio santykių. Aktualu išsiaiškinti ir ieškinio dalyko turinį. Straipsniuose buvo nagrinėjama, kaip reikia pasielgti su iškelta byla, kai teisme jau nagrinėjamas ginčas tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, t. y. kai teisme jau yra tapatinga byla. Autorius nesutiko su tais tyrėjais, kurie tokiu atveju siūlė antrąją bylą nutraukti. Manė, kad tokiu atveju bylas reikia sujungti ir nagrinėti kartu, neatsižvelgiant į tai, ar jos yra viename, ar atskiruose teismuose.

Nuo atskirų civilinio proceso klausimų vėliau perėjo prie bendresnio pobūdžio problemų. 1973 metais vykusiame konferencijoje jis skaitė pranešimą apie civilinio proceso mokslo raidą Lietuvoje [10], analizavo civilinių bylų sprendimo išankstinę neteisminę tvarką [11], nagrinėjo atsakovo teisių užtikrinimo problemas civiliniame

⁴ Apie tuo metu paskelbtas mokslines publikacijas plačiau žr.: Vilniaus universiteto mokslo darbų „Teisė“ bibliografija. 1957–2007. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

procesu [12]. Taigi anuomet paskelbtose S.Vėlyvio mokslinėse publikacijose aktualizuojami klausimai dėl civilinio proceso esmės ir demokratiškumo, teismo vaidmens, bylos šalių teisių užtikrinimo procesinių garantijų. Pasakytina, kad civilinio proceso teisės problemos, nagrinėtos tada, išvelgiamos ir dabar, o mokslinės žinios bei patyrimas lėmė sėkmingą veiklą teisėkūros srityje atkūrus Lietuvos valstybingumą.

Beje, S.Vėlyvis buvo bendraautoris daugelio vadovėlių, kurie pagaliau buvo parengti lietuvių kalba. 1980 metais išleidžiamas Civilinio proceso kodekso komentaras [13], vėliau – civilinio proceso teisės vadovėlis [14]. Drauge su kitais mokslininkais 1975 metais pateikė skaitytojams civilinės teisės vadovėlio pirmąjį, o 1988 metais – antrąjį toms [15].

Negalima nepaminėti ir to, kad S. Vėlyvio parengtos ir apgintos disertacijos mokslinės nuostatos ir pasiūlymai buvo įgyvendinti Civiliniame kodekse. Reikia pasakyti, kad tai buvo vienas iš retų atvejų, kai mokslininko suformuluotos tezės pastebimos ir įgyvendinamos praktiškojoje teisėkūroje.

Naujos galimybės ir prielaidos įvairiapusiškai teisinei veiklai atsirado, kai buvo atkurta Lietuvos Respublika, t. y. po 1990 m. kovo 11-osios. Nors Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veike Lietuvos įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui [16], tačiau nedelsiant buvo imtasi veiksmų spartinti teisinės sistemos reformą, brandinti naują teisinio reguliavimo politikos koncepciją⁵.

1990 m. liepos 18 d. Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Prezidiumas patvirtino darbo grupes ir jų vadovus kodeksų projektams rengti [17]: Baudžiamojo kodekso (vadovas V. Pavilonis), Baudžiamojo proceso (vadovas M. Kazlauskas), Civilinio kodekso (vadovas P. Vitkevičius), Santuokos ir šeimos (vadovas P.-V. Rasimavičius), Bausmių vykdymo kodekso (vadovas J. Prapiestis). Civilinio proceso kodekso projekto rengimo darbo grupės vadovu buvo paskirtas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir proceso katedros vedėjas S. Vėlyvis⁶. Nors kodeksų projektų parengimo terminai buvo netikroviški (darbo grupės kodeksų projektus turėjo parengti ir pateikti Aukščiausiosios Tarybos Teisinės sistemos komisijai ne vėliau kaip iki 1992 m. sausio 1 d.), tačiau sprendimas dėl darbo grupių sudarymo ir jų veikla savaime skatino kryptingą

⁵ Beje, reikėtų pasakyti, kad nuo 1989 m. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridiniame skyriuje, o po 1990 m. kovo 11-osios reorganizavus tarybinį aparatą – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Juridiniame skyriuje kaip ne pagrindinėje darbovietėje pradėjo dirbti žymiausi įvairių teisės sričių mokslininkai, tarp jų – ir S. Vėlyvis. Šiuos pokyčius lėmė aktyvėjanti teisėkūra, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo politinė pozicija dėl to, kad pagrindinių teisės aktų projektus turi rengti ne vyriausybės institucijos, parlamento komisijos ar jo administracinės tarnybos.

⁶ Šios darbo grupės sudėtyje buvo J. Gramba – Vilniaus m. 2-osios juridinės konsultacijos advokatas, V. Mikelėnas – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prodekanas, A. Valiulis – Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininko pavaduotojas, J. Vasiliauskas – Lietuvos policijos akademijos docentas, P. Skaisgiris – Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vyr. konsultantas.

diskusiją dėl Lietuvos teisės, jos paveldo santykio su tuometine teisine tikrove bei raidos. Darbo grupių vadovai ir nariai ilgainiui keitėsi.

Negalima nepabrėžti, kad teisinė padėtis, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, Vyriausybė ir kitos valstybės institucijos kūrė visa apimančią teisinę sistemą ir vykdė teisės reformą buvo kitokia nei XIX amžiaus pradžioje atkūrus Lietuvos valstybę. Šiuo atžvilgiu vertinant istorines teises aplinkybes ypač reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tada ekonominė ūkio sankloda, kurios pagrindą sudarė privačioji nuosavybė ir sutarčių laisvė, nebuvo keičiama. Todėl anuomet svetimos civilinės ir komercinės teisės recepcija, įtvirtinta pirmuosiuose Lietuvos valstybingumą atkuriančiuose aktuose, nors ir esmingai paveikta nacionalinės įstatymų leidybos, galėjo išsilaikyti visą nepriklausomybės dvidešimtmetį [18, p. 513].

Vadinasi, po 1990 m. kovo 11 d. reikėjo nedelsiant reformuoti socialistinę-administracinę ekonominę sistemą, pagrįstą socialistine nuosavybe, privačios nuosavybės draudimu ir ūkio administracinio valdymo sistema, į laisvosios rinkos ekonominę sistemą, pagrįstą privačios nuosavybės ir sutarčių laisvės principais [8, p. 513]. Nors Lietuvos Respublikos Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme ir buvo deklaruota, kad Lietuvos ekonominės sistemos pagrindas yra Lietuvos Respublikos nuosavybė, kurią sudaro piliečių privačioji nuosavybė, piliečių susijungusių į grupes (kolektyvus), nuosavybė ir valstybinė nuosavybė, taip pat tai, kad valstybė garantuoja visiems nuosavybės subjektams galimybę savarankiškai valdyti jiems priklausančius objektus, jais naudotis ir disponuoti, teisinių priemonių įgyvendinti šias konstitucines nuostatas nebuvo⁷. Teisinio reguliavimo spragas turėjo užpildyti naujieji Lietuvos Respublikos teisės aktai.

Šios srities įstatymus pradėjo rengti neformali darbo grupė, kurioje, be S. Vėlyvio, dirbo V. Gudelis, E. Kabašinskas, V. Pakalniškis, S. Vaitkevičius, A. Prapiestis (lietuviškų tekstų redaktorius), P. Skaisgiris, R. Zabarauskienė, K. Valašinas, J. Rudelevičius [19]. Beje, Aukščiausiosios Tarybos Ekonomikos komisijos pirmininkas G. Vagnorius, pristatydamas Ūkinių bendrijų ir Akcinių bendrovių įstatymų projektus ir išskirtinai paminėdamas tuos, kurie juos rengė (E. Kabašinską, V. Pakalniškį, S. Vaitkevičių, S. Vėlyvį, V. Gudelį), kalbėjo: „Žmonės sugebėjo paruošti įstatymą, kuris reikalavo labai daug darbo, o tie, kurie turėtų organizuoti tų įstatymų darbą, nesugebėjo per šešis mėnesius, – nors kiekvieną mėnesį apie tai buvo kalbama, primenama, reikalaujama, – įforminti darbo grupių ir įteisinti jų veiklą, net suteikti lėšų ir sąlygų, kad žmonės galėtų dirbti“ [20].

⁷ Beje, tai pasakytina ir apie 1990 m. vasario 12 d. Nuosavybės pagrindų įstatymą, kuriame jau buvo įtvirtintos įvairios nuosavybės formos: individuali, šeimos, valstiečių ūkio, kooperatyvo, akcinės bendrovės, ūkinės asociacijos, visuomeninės organizacijos, vietos savivaldybės, valstybės, Lietuvos TSR ir kitų valstybių bendrų įmonių ir kitos. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1990, Nr. 7-167.

Nors ir nebuvo visapusiškesnio patyrimo šioje srityje, tačiau entuziazmas, valstybinės pareigos supratimas buvo prielaida to, kad per labai trumpą laikotarpį buvo parengti būtiniausi teisės aktai, t. y. pagrindiniai teisiniai įrankiai, kuriais remiantis buvo kuriama Lietuvos ūkio funkcionavimo norminė bazė. Štai pirmajame tokio pobūdžio Lietuvos Respublikos įmonių įstatyme [21] buvo įtvirtintos individualios (personalinės) įmonės, tikrosios ūkinės bendrijos, komandinės (pasitikėjimo) ūkinės bendrijos, akcinės ir uždarosios akcinės bendrovės, valstybinės (vietos savivaldybės) įmonės teisinis statusas. To meto teisinėje aplinkoje, kurioje buvo legitimizuotas tik valstybinis centralizuotas ūkinės veiklos valdymas, Įmonių įstatymas buvo tikrai revoliucinis reiškinys. Principas, kad įmonės veikia savarankiškai, joms neprivalomos valstybinės valdžios ar valdymo organų užduotys, kad šie organai neturi teisės tvarkyti įmonių reikalų ar administraciniais metodais reguliuoti jų ūkinę veiklą, šiandien suprantamas kaip elementarus ūkinės veiklos pagrindas, o 1990 metais buvo iššūkis egzistavusiai ekonominei sanklodai. Aišku, Įmonių įstatymu, kuris laikytinas visapusiškesnio ūkinės veiklos teisinio reguliavimo pagrindu, buvo sukurtos tik bendrosios reformos kryptys.

Netrukus buvo priimti akcinių bendrovių, valstybinių įmonių, ūkinių bendrijų ir kitų ūkio subjektų veiklą pagrindžiantys teisės aktai [22]. Šiek tiek vėliau buvo priimtas Įmonių bankroto įstatymas [23]. Teisinio reguliavimo reiškinų seka lėmė ir valstybinio turto pirminio privatizavimo proceso norminių apibrėžimą [24]. Nors ir buvo sudaryta darbo grupė, kuri turėjo parengti Lietuvos Respublikos komercinio kodekso projektą [25], tačiau nepavykus suformuluoti šio kodekso mokslinės sisteminės koncepcijos bei pradėjus rengti Civilinio kodekso projektą šios srities teisės normų sisteminimo siekis taip ir liko neįgyvendintas⁸.

Darbų spartą ir ūkinės reformos dinamiškumą rodo Aukščiausiosios Tarybos nustatyti įstatymų įsigaliojimo terminai. Štai 1990 m. gegužės 8 d. Įmonių įstatymas įsigaliojo 1990 m. liepos 1 d., o iki 1990 m. spalio 1 d. turėjo būti perregistruotos visos įmonės, kurios buvo pradėjusios savo veiklą prieš įsigaliojant įstatymui. 1990 m. liepos 30 d. Akcinių bendrovių įstatymas įsigaliojo jau 1990 m. rugpjūčio 1 d. Valstybinių įmonių įstatymas pradėjo veikti nuo spalio 1 d., Ūkinių bendrijų įstatymas įsigaliojo 1990 m. spalio 22 d. Nors ir buvo numatomos kai kurios įstatymų įsigaliojimą amortizuojančios išlygos, tačiau Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas reikšdamas politinę valią skubėjo vykdyti ūkinę reformą, kuri, apimdama visas socialinio

⁸ Darbo grupės vadovu buvo paskirtas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros docentas Vladas Staskonis, o nariais – Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto docentas V. Mackevičius, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prodekanas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros vedėjas V. Mikelėnas, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto docentas A. Pajuodis, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės katedros vyr. dėstytojas V. Tiažkijus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės Privatizavimo skyriaus vedėjo pavaduotojas S. Vėlyvis, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso docentas A. Vileita.

gyvenimo sritis, keitė socialinę gyvenseną. Teisinės sistemos reforma buvo įgyvendinama sudėtingomis ir prieštaringomis politinėmis ir socialinėmis sąlygomis, kai konkuravo idėjos, kirtosi objektyviai susiklosčiusios aplinkybės ir subjektyvūs interesai [26, p. 417, 418]. Mokslininkai, vertindami to meto teisinę kūrybą, atkreipė dėmesį, kad „analizuojant teisės kūrimą Lietuvoje kokybiniu atžvilgiu, džiūgavimams nėra pagrindo. Intensyvus, tačiau chaotiškas Lietuvos parlamento ir Vyriausybės darbas priimant teisės aktus vargu ar gali būti pavadintas teisės sistemos kūrimu. Šešerių metų teisės aktų leidybą Lietuvoje tiksliausiai būtų įvardyti diletantišku „skylių lopymu“, grupinių ar net individualių interesų išraiška ir įteisinimu, bet jokių būdų ne teisės sistemos kūrimu“ [27, p. 165].

Neprieštaraujant ir šiai nuomonei vis dėlto reikėtų dar kartą grįžtant į praeities aktualijas pasakyti, kad ūkinę veiklą reglamentuojančių teisės aktų, civilinės teisės normų sisteminimo, kodifikacijos poreikis vis labiau ryškėjo. Atnaujinama Civilinio kodekso projekto rengimo darbo grupė [28]. Nors tuo metu S. Vėlyvis jau dirbo Lietuvos Respublikos Vyriausybės aparato Ūkio mechanizmo skyriaus referentu, o vėliau – Privatizavimo skyriaus vedėjo pavaduotoju, patvirtinamas šios darbo grupės nariu⁹.

S. Vėlyvis dalyvavo rengiant ne tik prieš tai minėtų teisės aktų, susijusių su ūkinės veiklos teisiniu reguliavimu, privatinės teisės institutų atkūrimu, projektus, bet ir daugelį kitų. Dirbdamas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vyr. konsultantu rengė išvadas dėl daugelio įstatymo iniciatyvų. Anuometinėje Aukščiausiojoje Taryboje šios išvados nors ir neturėjo lemiamos reikšmės priimant politinius sprendimus, tačiau jose išreikštos teisinės pozicijos negalėjo nebūti svarbios teisėkūrai. Neretai jos tapdavo politinių diskusijų objektu, nepalankiu teisiniu faktoriumi įgyvendinant subjektyviais motyvais grindžiamus interesus.

Siekiant rekonstruoti 1990 m. vasario 13 d. Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatyme [29] įtvirtintą teisinį reguliavimą, kuris iš esmės galiojo visą Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo veiklos laikotarpį, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sudarė darbo grupę, kuri turėjo parengti naują Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymą [30]. Šio kolektyvo vadovu paskiriamas S. Vėlyvis¹⁰.

Žvelgiant į to meto teisėkūros panoramą akivaizdu, kad S. Vėlyvis drauge su kitais atliko visuomeniškai la-

⁹ Darbo grupės vadovu buvo paskirtas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prodekanas, Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros vedėjas Valentinas Mikelėnas, o kitais nariais – Aukščiausiojo Teismo teisėjas Stasys Gudynas, Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vyr. konsultantas Pranas Skaisgiris, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros docentas Vladas Staskonis, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros docentas Alfonsas Vileita, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Civilinės teisės ir civilinio proceso katedros profesorius Pranciškus Vitkevičius.

¹⁰ Darbo grupės nariais buvo: Jurgis Orlauskas – Teisingumo ministerijos Teismų departamento direktorius, Pranas Skaisgiris – Aukščiausiosios Tarybos Juridinio skyriaus vyr. konsultantas, Algimantas Spiečius – Aukščiausiojo Teismo teisėjas, Stasys Šedbaras – Aukščiausiojo Teismo teisėjas.

bai reikšmingą darbą. Tikėtina, kad į užmarštį nenugrims to meto konkrečių žmonių konkretūs darbai, o S. Vėlyvis mokslinėmis publikacijomis ar išvalgiais prisiminimais atskleis tą aistringą polemiką ir valingus sprendimus, kuriais buvo kuriama Lietuvos socialinės raidos perspektyva ir šią ateitį ne tik projektuojantys bet ir įtvirtinantys teisės aktai.

Nors S. Vėlyvis kurį laiką ir atitolo nuo mokslinės veiklos¹¹, tačiau ir toliau dalyvavo rengiant vadovėlius, skaitė paskaitas Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

2002 m. rugsėjo 2 d. S. Vėlyvis pradeda eiti docento pareigas tuometinio Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedroje, o 2006 m. paskiriamas šios katedros vedėju. 2006 m. birželio 14 d. atlieka habilitacijos procedūrą, kurioje pateikia savo mokslinių darbų visumą, apibūdintą kaip „Teisės į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje“. Atlikus šią procedūrą Mykolo Romerio universiteto rektoriaus įsakymu paskiriamas eiti profesoriaus pareigas.

Pradėjęs dirbti Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete S. Vėlyvis vėl aktyviau ėmėsi mokslinės veiklos. Viename iš straipsnių atskleidžia teisės kreiptis į teismą bendrąsias sąlygas [31], nagrinėja dabartinės Lietuvos šeimos teisės modelio kūrimą 1988–1992 metais [32], skaito pranešimus tarptautinėse konferencijose ir skelbia straipsnius civilinio proceso mokslo aktualijų klausimais užsienio leidiniuose. Juose nagrinėja klausimus, susijusius su civilinio proceso teisės kūrimu Lietuvoje [33, p. 418–430], teismo funkcijomis bankroto procedūroje [33, p. 474–485], vykdymo proceso teisinio reguliavimo reformos bruožais Lietuvoje [33, p. 444–453].

Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų santraukoje ir savo pranešime atkreipė dėmesį ir apibendrino civilinio proceso prigimties klausimus: ar „teisė į teisminę gynybą“ yra procesinė teisinė kategorija, kurios turinį sudaro suinteresuoto asmens galimybė kreiptis į teismą ir jo teisė į to materialinio-teisinio reikalavimo, dėl kurio jis kreipėsi, patenkinimą, ar tai tik materialinės teisės, kurią teismui pavesta ginti, sąvoka, kurios turinį sudaro tik besikreipiančio asmens teisė į materialinių-teisinių reikalavimų, dėl kurių jis kreipėsi į teismą, patenkinimą, o pati teisė kreiptis į teismą yra visiškai savarankiška procesinė kategorija, neturinti ryšio su teise į pareikštų reikalavimų patenkinimą, ar pagaliau vienais atvejais teisė į teisminę gynybą turi būti suvokiama kaip asmens procesinė teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos, o kitais atvejais – kaip materialinė

teisė į pareikštų reikalavimų patenkinimą. Formulodamas šiuos probleminius klausimus S. Vėlyvis atskleidžia jų teorinius aspektus, polemizuoja su mokslininkais, analizuojančiais šias aktualijas.

Prof. S. Vėlyvio mokslinių interesų zonoje jau daug metų yra romėnų teisė. Jos paskaitas skaitė Vilniaus universiteto Teisės fakultete, o dabar – Mykolo Romerio universiteto teisės studijų programų klausytojams. Dar 1988 metais paskelbė pirmąją publikaciją, kurioje supažindino skaitytojus su romėnų teisės istorine reikšme, romėnų privatinės teisės samprata, sistema ir pagrindiniais institutais [34, p. 70–86]. Kartu su kitais autoriais išleido kelias laidas romėnų teisės vadovėlių [35], paskelbė reikšmingų mokslinių publikacijų. Reikšmingiausia iš jų – „XII lentelių įstatymai ir jų komentaras“ [36]. Leidinio įvade teigiama, kad pažintis su Europos teisės tradicijos ištakomis, seniausiu rašytiniu romėnų teisės paminklu – XII lentelių įstatymais yra labai svarbi ir naudinga humanitarinio ir socialinio formavimosi bei lavinimosi procese, ypač pradedantiesiems ir tęsiantiesiems teisės studijas. Pabrėžiama, kad požiūris į šį teisės paminklą, kaip ir apskritai į visą romėnų teisę, neturėtų apsiriboti vien teisės istorijos, teisinio palikimo aspektais. Komentare rašoma, kad „įžvalgesnė akis rekonstruotame XII lentelių įstatymų tekste pastebi tokias reikšmingas detales, kurios yra *prima facie* įrodymas, jog tai ne vien „antikvarinė“ vertybė: tūkstantmečių senumo įstatymų eilutėse galima įskaityti kai kuriuos itin reikšmingus bendruosius teisės ir atskirų jos šakų principus, nuostatas, kurių veikiama formavosi bei kuriuos perėmė ir įtvirtino šiuolaikinė, galiojanti teisė“ [36, p. 8]. Minėtais darbais, skirtais romėnų teisei, buvo tartum pratęsta tai, kas buvo pradėta 1918–1940 metais Lietuvos Respublikoje leidžiant Paulio Frédéricio Girardo veikalo „Romėnų teisė“ tris tomus [37].

Beje, reikėtų paminėti ir tai, kad, prof. dr. S. Vėlyviui pradėjus dėstyti romėnų teisės kursą Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete ir kitų studijų programų studentams, iš esmės pagerėjo ir civilinės teisės studijos. Profesoriaus reiklumas klausytojams lėmė, kad pradedantys studijuoti pagrindinius civilinės teisės institutus studentai jau suvokia jų ištakas, t. y. romėnų civilinėje teisėje atskleistas privatinės teisės raiškos formas ir jų turinį. Taigi romėnų teisės kaip šiuolaikinės civilinės teisės studijų metodologinis pagrindas ne tik kad nepraranda reikšmės, bet yra ypač svarbus retrospektyviai pažįstant teisės institutus, šiuolaikinės teisinės tikrovės reiškinius.

Negalima nepasakyti, kad, prof. dr. S. Vėlyviui pradėjus vadovauti Civilinio proceso katedrai, iš esmės pasikeitė šio mokslininkų pedagogų kolektyvo veiklos turinys. Vadovo reiklumas sau ir kitiems lėmė, kad doktorantūroje studijuojantieji sėkmingiau įgyvendina užsibrėžtus mokslinio darbo planus, kruopščiau rengiasi paskaitoms ir seminarams, aktyviau dalyvauja įvairialypėje katedros veikloje. Buvę doktorantai ir dabar rengiantieji daktaro disertacijas gali patvirtinti, kad prof. dr. S. Vėlyvis neformaliai atlieka mokslinio vadovo ar konsultanto priedermes. Jo patarimai daugeliui padėjo kryptin-

¹¹ 1992 m. spalio 6 d. S. Vėlyvis – Vyriausybės aparato Privatizavimo skyriaus vedėjo pavaduotojas paskiriamas Centrinės privatizavimo komisijos nariu, žr.: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. spalio 6 d. nutarimą „Dėl Centrinės privatizavimo komisijos dalinio pakeitimo“. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys. Nr. 6. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, p. 102, 103; 1992–2002 metais buvo Lietuvos taupomojo banko Administracijos departamento vyriausiuoju juriskonsultu, šio banko valdybos vyriausiuoju juriskonsultu, akcinės bendrovės „Turto bankas“ Teisės departamento direktoriumi, valdybos nariu, akcinės bendrovės „Lietuvos žemės ūkio bankas“ valdybos nariu, valdybos pirmininko pavaduotoju.

gai organizuoti ir užbaigti mokslo darbą, sėkmingai apginti disertaciją.

Plėtėsi ne tik Civilinio proceso katedros mokslo darbo tematika, bet ir ryšiai su kitomis Lietuvos ir užsienio mokslo institucijomis. Vienas iš reikšmingiausių pastarųjų metų mokslinių renginių Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete buvo 2006 m. rugpjūčio 14–15 d. vykusią mokslinę-praktinę konferenciją „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“ [38]. Konferencijoje, be Lietuvos atstovų, pranešimus skaitė mokslininkai iš Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, Vokietijos universitetų. Nors konferencijos rengimo darbuose dalyvavo daugelis Civilinio proceso katedros dėstytojų, tačiau šio mokslinio forumo sėkmę labiausiai lėmė prof. dr. S. Vėlyvio tradicinis entuziazmas ir pasitangos.

Akivaizdu, kad prof. dr. S. Vėlyvis yra vienas ryškiausių teisininkų pedagogų, skleidžiančių ne tik reikiamo studentams, bet ir tolerantiško bendradarbiavimo, abipusio orumo, dėmesingumo vieni kitiems kultūrą. Jis visada pastebi pozityvias pastangas, tačiau nevengia pareikšti savo tvirtų nuostatų, kai mato bandymą lengviausiu keliu siekti mokslo žinių. Jis tiesiog negali nepriminti, kad studentai auditorijoje turi pasisveikinti su dėstytoju, universiteto ar fakulteto oficialiuose renginiuose turi būti dėvimi šiai progai tinkami drabužiai. Šie fragmentiški pavyzdžiai byloja, kad akademinės etikos nuostatos jam yra ne formalus apibrėžimas, o universitetinės kultūros sąvasties esmė.

Prof. S. Vėlyvis praeityje ir dabar nestebi iš pašalies visuomeninio gyvenimo, bet aktyviai jame dalyvauja. Šiuo metu atlieka pilietiška reikšmingas pareigas Vyriausiojoje tarnybinės etikos komisijoje, dirba Pretendentų į teisėjus egzaminų komisijoje. 1991 metų sausį, t. y. kai kariniu smurtu buvo siekiama užblokuoti Lietuvos valstybės atkūrimą ir įtvirtinimą, drauge su kitais žmonėmis jis buvo prie radijo ir televizijos pastato, patyrė fizinių ir dvasinių traumų. 1992 m. vasario 12 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu [39].

LITERATŪRA

1. Maksimaitis, M. Sovietmečio teisės mokslas Lietuvoje: laimėjimai ir praradimai. *Justitia*, 2007, Nr. 3.
2. Vėlyvis, S. Alfonsas Žiurlys – mokslininkas ir pedagogas. *Teisė*. 2006, t. 58.
3. Vansevičius, S. Lietuvos valstybės ir teisės istorijos mokslo raida. *Lietuvos teisės tradicijos. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Stasio Vansevičiaus septyniadešimtmečiui, medžiaga*. Vilnius: Juristas, 1997.
4. Vėlyvis, S. Некоторые вопросы оставления иста без рассмотрения. *Известия высших учебных заведений. Правоведение*. 1966, No. 4, p. 69–75.
5. Vėlyvis, S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus sprendimo iš esmės. *Socialistinė teisė*. 1969, Nr. 2, p. 31–37.
6. Vėlyvis, S. Bylų dėl piliečių pripažinimo nežinia kur esančiais ir paskelbimo mirusiais nagrinėjimas liaudies teismuose. *Socialistinė teisė*, 1969, Nr. 3, p. 33–39.

7. Vėlyvis, S. Kai kurie civilinio procesinio veiksnio klausimai. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė*, 1972, t. X, p. 57–68.
8. Vėlyvis, S. Apie šalių teisę asmeniškai dalyvauti, teismui nagrinėjant civilinę bylą. Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. *Teisė*, 1972, t. XI, p. 111–122.
9. Vėlyvis, S. Ieškininių bylų tapatingumas tarybiniam civiliniame procese. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė*, 1973, t. XII, p. 91–100; Vėlyvis, S. Dėl profesinių pasekmių, esant tapatingai bylai teisme. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Teisė*, 1976, t. XIII, p. 57–65.
10. Vėlyvis, S. *Развитие гражданско-процессуальной науки в Литовской ССР. Развитие гражданско-правовых наук в советских республиках Прибалтики. Тезисы докладов и сообщений научной конференции*. – Вильнюс, Vilniaus universiteto leidinys, 1973, p. 40–43.
11. Vėlyvis, S. Предварительный внесудебный порядок разрешения дела – процессуальное средство, способствующее правильному и своевременному рассмотрению судом договорных споров. *Правовое обеспечение договорной и трудовой дисциплины. Тезисы докладов республиканской научной конференции*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos ir Vilniaus universiteto leidinys, 1984, p. 95–98.
12. Vėlyvis, S. Понятие и сущность защиты прав ответчика в исковом производстве советского гражданского процесса. *Проблемы совершенствования гражданского и уголовно-правового законодательства. Тезисы докладов республиканской научной конференции, посвященной 400-летию Вильнюсского университета*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos leidinys, 1979, p. 183–184.
13. Žeruolis, J.; Vitkevičius, P.; Gruodis, M.; Vėlyvis, S. ir kt. *Lietuvos TSR civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius, 1980.
14. Rasimavičius, P.; Staskonis, V.; Vėlyvis, S.; Žeruolis, J. *Tarybinio civilinio proceso teisė. Vadovėlis*. Vilnius, 1983.
15. Žeruolis, J.; Rasimavičius, P.; Staskonis, V.; Vėlyvis, S.; Vileita, A.; Vitkevičius, P. *Tarybinė civilinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius, 1975, t. 1.; Kučinskas, L.; Pakalniškis, V.; Rasimavičius, P.; Staskonis, V.; Vėlyvis, S.; Vileita, A.; Vitkevičius, P. *Tarybinė civilinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius, 1988, t. 2.
16. 1990 m. kovo 11. d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 9-224.
17. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1990 m. liepos 18 d. nutarimas „Dėl darbo grupių įstatymų projektams rengti sudarymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1991, Nr. 1, p. 507–510.
18. Andriulis, V.; Maksimaitis, M.; Pakalniškis, V.; Pečkaitis, J. S.; Šenavičius, A. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
19. 1990 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl vienkartinės darbo sutarties“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1991, Nr. 1, p. 523.
20. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991, Nr. 12, p. 43.

21. 1990 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 14-395.
22. 1990 m. liepos 30 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 24-594; 1990 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 30-709; 1990 m. spalio 16 d. Lietuvos Respublikos ūkinių bendrijų įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 31-747.
23. 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 29-843.
24. 1991 m. vasario 28 d. Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 10-261.
25. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1991 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos komercinio kodekso projektui rengti sudarymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 34-944.
26. Štai Aukščiausiosios Tarybos Ekonomikos komisijos pirmininkas G. Vagnorius pateikdamas įstatymų projektus kalbėjo: „(...) mūsų priešininkai, rinkos priešininkai, deda pastangas, kad tas procesas nevyktų tokiais terminais, kokiais jis vyksta. Sakyčiau, kad net vyksta atviras žmonių klaidinimas: kalbama, atseit, rinka pripažįstama – aišku, šiandien niekas tiesiogiai nedrįsta pasisakyti prieš rinką, žodžiais visi pasisako už rinką, tačiau, jeigu mes tik pabandome įvesti kokius nors rinkos elementus, tuojau pat pasipila kritika, kad tai dar nėra rinka (...). Nejaugi kažkas mano, kad be privatizacijos gali būti rinka, kad be komercinių darbo santykių gali būti tikroji ūkiskaita?“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991, Nr. 9.
27. Mikelėnas, V. Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikuojamas: lietuviškas variantas. *Lietuvos teisės tradicijos. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesoriaus Stasio Vansevičiaus septyniadešimtmečiui, medžiaga*. Vilnius: Justitia, 1997.
28. 1991 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektui rengti pakeitimo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 34-943.
29. 1990 m. vasario 13 d. Teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymas. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1990, Nr. 8-185.
30. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos teismų santvarkos ir teisėjų statuso įstatymo projektui rengti sudarymo ir darbo grupės Civilinio proceso kodekso projektui rengti papildymo“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1991, Nr. 5-145.
31. Vėlyvis, S.; Abromavičienė, G. Kai kurios teisės kreiptis į teismą bendrosios sąlygos. *Jurisprudencija*, 2006, t. 2(80).
32. Vėlyvis, S.; Šadžius, H. Dabartinės Lietuvos šeimos teisės modelio kūrimas tautinio atgimimo ir pirmaisiais nepriklausomybės atkūrimo metais (1988–1992). *Jurisprudencija*, 2005, t. 69(61).
33. *Теоретические и практические проблемы гражданского, арбитражного процесса и исполнительного производства. Сборник научных статей*. Краснодар-Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова „Юридический центр Пресс“, 2005.
34. Vėlyvis, S. *Romėnai ir teisė. Teisė – visuomeninė vertybė. Teisės etiudai*. Sud. J. Prapiestis. Vilnius: Mintis, 1988.
35. Nekrošius, J.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vadovėlis. Kaunas: 1996; Nekrošius, J.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1999.
36. Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 8.
37. Girard, P. F. *Romėnų teisė*. Vert. A. Tamošaitis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931, I tomas, 1932, II tomas, 1933, III tomas.
38. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Recht auf gerichtlichen rechtsschutz und praktische Aspekte seiner durchsetzung. Право на судебную защиту и практические аспекты его реализации*. Ats. red. S. Vėlyvis. Vilnius: UAB „Visus plenus“, 2006.
39. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1992 m. vasario 12 d. įsakas „Dėl apdovanojimo sausio 13-osios atminimo medaliai“. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, Nr. 4, p. 625–646.

PROF. DR. STASYS VĖLYVIS IN JURISPRUDENCE AND LEGAL EMPIRICS

Juozas Žilys *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The article analyses certain issues of development of jurisprudence, functioning of legislation and law in social reality in Lithuania through activities of prof. dr. Stasys Vėlyvis, Head of Civil Procedure Department of Faculty of Law, Mykolas Romeris University in jurisprudence and legal empirics. It should be pointed out that prof. dr. Stasys Vėlyvis issued his first scientific publications and began pedagogical activities in 1962 in Vilnius University, Faculty of Law during a fairly complicated Soviet period. The author of the article notices that looking at today's environment of legal culture, jurisprudence, as well as other legal phenomena, and comparing it all with the past, it becomes certain that an influence of academic educators of prof. dr. Stasys Vėlyvis generation on development of legal culture is obvious. The influence is perceived by those who had opportunities to realize wisdom determined by direct experiences undergone having lost the state of Lithuania, after contradiction of traditional national values and those cherished by the people, as well as tragic transformations of social life. Talking about Soviet period jurisprudence in Lithuania the author points out that ideologization of various fields of jurisprudence was different. While disciplines of the theory of state and law, history, and political theory could not avoid the so-called „class“ explanation of genesis of state and law and Marxist doctrine, such fields as civil law and civil procedure law enjoyed the possibility to follow other legal values as well which stemmed from tradition and culture of Roman-Germanic law. Although private law was not recognized

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor.

in civil law, however, influence of traditional institutes of civil law was apparent. Teaching of Roman civil law in Vilnius University and studies of Latin language gave students possibility to get to know other kind of law as well, which formed historically in Europe and which was developed in University studies.

The article seeks to show at least in general terms how legal foundation of national economy of the Republic of Lithuania was built after the restoration of Lithuanian statehood in 1990, and to emphasize the efforts of individual persons in developing and strengthening legal definiteness of functioning of the society and the state. The author notes that although there was no thorough experience in this area, however, enthusiasm and understanding of duty to the state was a precondition for drawing up the most necessary legal acts, i. e., the main legal instruments which were the basis for regulatory framework for functioning of Lithuanian economy.

The article also highlights problems of civil procedure law, which were at the center of attention of works of prof. dr. Stasys Vėlyvis in recent years.

Keywords: civil procedure, civil law, court, Roman law.